

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AĞRI
İBRAHİM ÇEÇEN
ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL
BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

ISSN:2149-3006

e-ISSN:2149-4053

NİSAN/APRİL

VOLUME: 1/1 2015

ULUSAL HAKEMLİ BİR DERGİDİR.

KIRGIZLARDA RAMAZAN VE BAYRAM ETKİNLİKLERİ

Ramadan and Eid Activities in Kyrgyz

*Prof. Dr. Kemal POLAT**

Özet

Günümüzde çoğunluğu Kırgızistan'da yaşayan Kırgızlar, tarihî verilere göre en eski Türk toplumlarından biridir. Onlar, geleneksel toplum yapısının hâkim olduğu, göçebe bir hayat tarzına sahip, muhafazakâr bir karakter sergileyen, gelenek ve inançlarına sıkı sıkıya bağlılığı ile bilinen bir toplumdur. Bu özelliklerinden dolayı onların günlük hayatında atalarından kalan birçok gelenek ve görenek tüm canlılığı ile yaşamaktadır.

Bu makalede Kırgızların arefe günleri, ramazan günleri, kandil geceleri ve Ramazan bayramı ile ilgili günümüzde yaşayan gelenek ve inanışlar ele alınacaktır. Konu işlenirken bu hususlarla ilgili dinî bilgiler vermekten ziyade, tamamen Kırgızların yerel dinî inanış ve âdetlerine yer vermeye çalışılacak, Anadolu'daki uygulamalarla karşılaştırma yoluna gidilecek, Ramazan ve bayram etkinlikleri fenomenolojik olarak yorumlanacaktır.

Anahtar kavramlar: Kırgız, Ramazan, bayram, fenomenoloji, gelenek.

Abstract

The Kyrgyz, the majority of whom live in Kyrgyzstan today, are one of the oldest Turkish societies, according to historical data. Dominated by a traditional social structure, they are known to be a community which has a nomadic lifestyle, and exhibits a conservative character. They are also closely

* Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Öğretim Üyesi.

ted to their customs and beliefs. Because of these features, many customs and traditions inherited from their ancestors are still very much alive.

In this article, current Kyrgyz customs and beliefs related to their eves, Ramadan days, blessed nights, and Ramadan Festival will be dealt with. While dwelling on the subject, we will try fully to involve in the local Kyrgyz religious beliefs and customs, make comparisons with the applications in Anatolia, and interpret Ramadan and festival events as phenomenological, rather than giving religious information regarding these matters.

Key Words: Kyrgyz, Ramadan, festival, phenomenology, custom

Giriş

26

Günümüzde çoğunluğu Kırgızistan'da yaşayan Kırgızlar, tarihî verilere göre en eski Türk toplumlarından biridir. Onlar, geleneksel toplum yapısının hâkim olduğu, göçebe bir hayat tarzına sahip, muhafazakâr bir karakter sergileyen, gelenek ve inançlarına sıkı sıkıya bağlılığı ile bilinen bir toplumdur. Bu özelliklerinden dolayı onların günlük hayatında atalarından kalan birçok gelenek ve görenek tüm canlılığı ile yaşamaktadır. Kırgızların, geçmişleriyle olan bağlarını koparmadan devam ettirme özellikleri ve söz konusu gelenekleri, onların varlıklarını, milli ve manevi değerlerini korumalarında ve bağımsızlıklarına kavuşmalarında büyük rol oynamıştır.

Kaynakların verdiği bilgilere göre Kırgızların İslam'ı kabul etmeleri uzun yıllar almış; diğer Türk toplumluluklarına nazaran onlar, daha geç Müslüman olmuşlardır. Bunda Kırgızların göçebe bir toplum olmaları ve dağlık bölgelerde yaşamalarının etkisi büyüktür. Bütün bunlara rağmen günümüzde Kırgızların tamamı Müslüman'dır ve geçmişte onlar bu manevi değerlerini çok ağır bedeller ödeyerek korumuşlardır. Kırgızların koruyarak günümüze kadar getirdikleri manevi değerlerinden biri de oruç ibadeti ve Ramazan bayramıdır. Bilindiği gibi her konuya ekonomik açıdan yaklaşan

Sovyet yönetimi, orucun ortaya çıkışında ekonomik sebeplerin olduğunu ileri sürmüştü; kurbanı ise ilk dönemlerde tabiat karşısında yenik düşen ve güçsüz kalan insanın, onun merhametini kazanmak için başvurduğu bir çare olarak yorumlamış, aleyhinde yayınlar yapmış ve dinî bayramları da ideolojiyi tehlikeye düşüreceği endişesiyle yasaklamıştır. Dolayısıyla dinî hayatın önemli bir bölümünü teşkil eden oruç ve Ramazan bayramı ile ilgili yaşanan gelenek ve inanışların tespit edilmesi, Kırgızları tanıma ve onların günümüzdeki dinî durumları hakkında bir kanaate varma açısından önem arz etmektedir.

Doktora yapmak üzere Kırgızistan'da iki yıl bulunduğumuz için bu çalışma**, tecrübi bir araştırmancının ürünüdür. Ancak Kırgızların yazılı kaynaklarından yararlanma yoluna da gidilmiştir. Yani sadece katımlı gözlem, mülakat ve izlenimlerimize dayalı bir araştırma olmayıp yazılı kaynak ve belgelerle de desteklenen bir çalışmadır.

Arefe Günleri

Arefe, haccın en önemli farzı olan “*vakfe*”nin yapıldığı yerin (Arafat) diğer adıdır. Vakfe, kurban bayramının bir gün öncesi olan zilhicce ayının dokuzuncu günü burada yapıldığından bu güne “*yevmu arefe*” (arefe günü) veya Türkçe’de kısaca arefe denmiştir. Kurban bayramından bir gün öncesine mahsus olan “*arefe*” tabiri, Türkçe’de Ramazan bayramından bir gün öncesi için de kullanılmaktadır. Bunun gibi belli gün ve bayramlardan bir gün öncesine veya önemli bir olay ya da olayların cereyan ettiği bir dönemden önceki günlere de Türkçe’de arefe denmektedir¹. Kırgızlar’da “*arefe*” kelimesinin yerine “*arapa*” kavramı kullanılmaktadır.

** Bu çalışma Temmuz 2012’de 1.Uluslararası Ramazan Sempozyumu’nda sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve makale formatına dönüştürülmüş hâlidir.

¹ Bk. M. Özgü Aras, *TDV İslam Ansiklopedisi*, “*Arefe*” mad. c. 3, İstanbul 1991, s. 351-352.

Türkiye’den farklı olarak Kırgız Türklerinde üç arefe günü mevcuttur. Bunlar:

1. Arapa (şek günü),
2. Ramazan Arapası (Ramazan Arefesi),
3. Kurman Arapası (Kurban Arefesi)’dir.

1. Arapa (şek günü): Ramazan orucunun başlamasından bir önceki gündür. Bu gün Kırgızlar’da âdeta bayram gibi kutlanır. Erkenden kalkılarak sabah namazına gidilir. Namazdan sonra yaşlılar imamla beraber toplu hâlde mezarlığa giderler. Mezarlıkta ölümlere hitaben topluca “*Assolom aleyküm! Müslüman mominler*”(Esselam aleyküm Müslüman müminler) denir ve Kur’an okunup dua edilir. Sonra herkes kendi yakınının mezarının başına giderek Kur’an okur. İhtiyarlardan sonra o gün gençler ve kadınlar mezarlığa gidip yakınlarına Kur’an okur, dua ve niyazda bulunurlar. Ayrıca mum (çırak) yakıp mezarın üstüne koyarlar. Yaygın bir uygulama olarak mum, pamuk yağına batırılarak yakılır. Çünkü çıkan dumanı ölünün ruhunun kokladığına ve bundan çok memnun olduğuna inanılır. Dolayısıyla sevap kazandıran bir iş olarak telakki edilir. Belli günlerde mezarlıklarda mum yakma âdeti Hristiyanlıkta da mevcuttur. Dolayısıyla Kırgızların, mezar üzerinde mum yakma uygulamasında Hristiyanlık’tan etkilenmiş olabilecekleri akla gelebilir. Ancak kaynak kişilerimiz bunun, böyle bir etkilenmeden değil de ata-babalarından kalan bir uygulama olduğunu ifade etmektedirler. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde de arefe günü kabir ziyaretleri yapılmaktadır. Bazı yörelerde bu ziyaretler bayram namazını müteakip yapılır. Ancak yaygın uygulama, arefe günü yapılmasıdır.

Arefe günü uygulanan başka bir pratik de şöyledir: Mezarlığı ziyaret eden bazı ziyaretçiler bir piyale (kâse) içine yemek koyarak onu mezarın üzerine bırakırlar. İnanişe göre kişi, ölen yakınlarından birisini rüyasında görürse bu rüya, ölenin aç kaldığına ve kendisinden yiyecek istediğine yorumlanır. Dolayısıyla kişinin sevdiği yemekler yapılarak piyale içinde mezarın üzerine konur. Daha sonra tekrar giderek piyaleyi ters çevirip mezarın

üzerinde bırakırlar. Uğursuzluk getireceği ve günah olacağı inancıyla kimse bunu mezarın üzerinden almaz. Bu uygulamanın İslam'la ilgisi olmayıp geleneksel Türk dinî inancıyla doğrudan alakalı olduğu açıktır. Bunu sadece eski Türk inanışlarıyla sınırlandırmak da mümkün değildir. Zira Kırgızistan'ın yer aldığı coğrafyada da yaygın bir uygulamadır. Mesela, Hindistan'da Tanrı heykellerine yemekler sunulurken Çin'de ölülerin ihtiyacı olduğu düşüncesiyle mezarlara yiyecek ve içecekler konmaktadır. Benzeri bir uygulama eski Mısır'da da vardır. Kısaca ifade etmek gerekirse; kabirlere yiyecek ve içecek sunulması, pek çok toplumda müşterek olan bir uygulamadır.

Arefe günü sabah namazından sonra mezarlığı ziyaret eden yaşlılar, bundan sonra grup hâlinde, yakınları vefat eden kişilerin evlerini ziyaret eder, Kur'an okur, dua ederler. Gittikleri evde üzerine ekmekler konmuş vaziyette dastarkonu (sofrayı) hazır bulurlar. Kur'an okuyup dua eden misafirler, bu ekmeklerden bir lokma alıp yerler ve çıkarlar. Buna Kırgızlarda "Nan oğuz tiyuu" denir².

² *Nan Oğuz Tiyuu*, Kırgızlarda çok önemli bir gelenek olup misafirperverlikle alakalı bir husustur. Geleneğe göre, gerek davetli, gerekse davetsiz gelen misafiri Kırgızlar çok sıcak karşılar, adres sormaya geleni bile önce eve alıp ona sıcak çay, kımız ikram eder, sonra gideceği yeri gösterirlerdi. Çünkü Kırgız inancına göre eve gelen biri boş çıkmamalı, ona hiç olmazsa bir lokma ekmek ikram edilmelidir. Buna "Nan Oğuz Tiyuu" (Ağza bir lokma ekmek alma) denir. Kapıya gelen bir insana evin genç kızı, hemen evden birkaç ekmeği üst üste koyarak, büyük bir saygı ve nezaket içinde misafirin önüne getirir. Misafirda o ekmekten bir lokma keserek yer, dua ve teşekkür eder. Eve gelen bir insanın boş çıkmaması gerektiği gelenek ve inancı bir atasözünde şöyle dile getirilmektedir: "Üyge kirgen kuru çıkpayt, körgö kirgen tiruu çıkpayt" (Eve giren boş çıkmaz, kabre giren diri çıkmaz). Birisinin misafir geldiği ev kut düşmüş gibi kabul edilir, yedi adam misafir gelse birinin hızır olduğu söylenir (Bk. Akmataliyev, Amantur Seydaliyev, *Kırgızdın Köönörbos Döölöttörü*, Bişkek, 2000., s. 62-63). Misafirin eve bereket getireceğine inanılır (Bk. S., Esengeldiyev, *Uluttuk Cana Dinî Traditsiyalar Cönündö*, Frunze, 1969, s.19). Eve gelene bir şey ikram edememe durumu, Kırgızlar'da utanç vesilesidir. Nitekim bir atasözünde: "Bargança meyem uyalat; Bargan son üyesi uyalat" (Gidene kadar misafir utanır; gittikten sonra ev sahibi utanır) denerek bu hususa işaret edilmektedir (Bk. *Birmin Kirgiz Elinin Makal-Lakaptarı*, Bişkek 2000, s.102).

Arefe günü akşamı maddi durumu iyi ve zengin olanlar pilav pişirerek fakirlere dağıtır, komşularını da toplayarak bu pilavdan ikram eder. Eve toplanan komşular pilav yemeğe başlarken bir piyaleyle onlara azar azar soğuk su içirilir. Yemekten sonra ya o evde ya da camide topluca ilk teravih namazı kılınır.

2. Ramazan Arefesi, Ramazan bayramından bir önceki gündür. Bu arefe gününde de sabah namazdan sonra mezarlıklar ziyaret edilir, Kur'an okunur.

3. Kurban Arefesi: Kurban bayramından bir önceki gündür. Bu arefe gününde “*cıt çıkarma*”(koku çıkarma/salma) adı verilen bir âdet vardır. Buna göre önce tavada kaynatılan az miktardaki yağa biraz un dökülerek karıştırılır ve kokusunun yayılması sağlanır. Bu kokunun ata ruhlarına gideceğine ve onları memnun edeceğine inanılır. Sonra kutsal kabul edilen borsok (yağda kızartılmış küçük hamur parçası), kattama (katmer-kete) pişirilir, aile içinde yenir. Kur'an okunup ata ruhlarına bağışlanır, dua edilir. Bu uygulamaların büyük sevap olduğuna inanılır.

Kırgızlarda arefe günleri ile ilgili bazı halk inanışları vardır. Buna göre arefe günlerinde çamaşır yıkanmaz. Çünkü inanışa göre ölü ruhları arefe günlerinde evleri ziyaret etmeye gelir. Çamaşır yıkanır da kirli su etrafa dökülürse bu su, ölü ruhlarını rahatsız eder ve eve gelmelerini engeller. Ölü ruhlarının memnun edilmemesi ise ailenin başına bir bela ve felaket gelmesine yol açabilir. Yine arefe günlerinde iğne kullanılmaz ve elbise dikilmez³. Arefe günleri hiçbir iş ve temizlik yapılmadığı için bugünlerden önce temizlik işleri bitirilir. Kaynak kişilerimizin ifadesine göre arefe günleri banyo yapmak da hoş karşılanmaz ve banyo yapılmaz. Demek ki Türkiye’de yaygın bir inanış olan “Ârefe Suyu ile yıkanma” uygulaması Kırgızistan’da yoktur. Bilindiği

³Arefe günü dikiş dikilmeyeceği ve herhangi bir iş yapılmayacağı inanışı Türkiye’de bazı illerde mevcuttur. Geniş bilgi için Bk. Yaşar Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 45-46.

gibi Anadolu'da “*Arefe Suyu*” kutsal kabul edilip birçok ruhi ve fiziki hastalıklara iyi geleceğine inanılır. “*Arefe Suyu*” olarak isimlendirilen arefe günü banyo yapma geleneği Türklerin, geleneksel Türk dinî inanışlarındaki su kültürünü devam ettirmesinin canlı örneği kabul edilmektedir⁴. Ancak bu uygulama, İslami bir format kazanmıştır. Zira arefe suyu, “*zemzem suyu*” gibi kabul edilmektedir. Dolayısıyla Kâbe'deki mukaddes kabul edilen zemzem suyunun arefe günü bütün evlerde aktığına ve bu suyla yıkananların maddi ve manevi şifa bulacaklarına inanılmaktadır.

Ramazın Günleri

Kırgızlarda, *oruç* kelimesi “*orozo*”, iftar kelimesi “*ooz açuu*”, sahur ise “*ooz bekituu, saarlık ve zoor*” kavramları ile ifade edilir.

Ramazın günleri Kırgızlar'da oldukça neşeli ve sevinç içerisinde geçmekte, İslami inanca uygun olarak Ramazan ayı, günahlardan arınma ve temizlenme ayı kabul edilmekte; orucun sosyal, tıbbi birçok hikmetlerinden bahsedilmektedir⁵. Her akşam sırayla beş-altı komşu birbirlerine iftar yemeği vermektedir. Bu yemekte muhakkak çorba ve aş (kırgız pilavı) yapılmaktadır. Yemekten sonra Kur'an okunmakta ve dua edilmektedir. Teravih namazı, ya evlerde topluca kılınmakta ya da camiye gidilmektedir. Teravih namazının kılınışı Türkiye'deki gibidir. Bazen dört, bazen de iki rekâta bir selam verilmektedir. Dört rekâta bir Hz. Peygamber'e selât-ü selam getirilmektedir.

Kırgızlar, genelde Ramazan oruçlarını tutarlar. Ramazan ayı girerken çeşitli dergi, gazete ve yıllıklarda ramazan ayı ve oruçla ilgili haber ve bilgilere yer verilir. Nitekim oruç hakkında şu bilgiler verilmektedir: “Oruç, sadece karnı aç bırakmak değildir. Gözün, kulağın, dilin ve yüreğin (kalbin)de

⁴ Bk. Ali Rafet Özkan, “*Geleneksel Türk Dini ve Nevruz*”, *İlkyaz Bayramı Nevruz Bildirileri*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları: 6, Erzurum 1998, s. 26-27.

⁵ Bk. “*Orozo Ayt, Ramazan Ayı-Künödön Tazalanuu Ayı*”, *Kırgızistan 2000*, (Kündör, Adamdar okuyalardın cılnaması), Bişkek 2000, s. 15.

oruç tutması lazımdır. Örneğin; dilin orucu, onu yalan söylemekten, bir insanı kötülemekten ve dedikodudan uzaklaştırmaktır. Gözü edepsiz, kötü şeylere bakmak, kulağı dedikodu vb. sözlere meylettirmek yerine; gözü din/iman derslerine, kulağı doğru söz ve Kur'an dinlemeye hasretmek gerekir"⁶.

Kırgızlarda Ramazan günlerinde düğün yapılmaz. Yine Ramazan ve kurban bayramı arasında düğün yapmak ve nikâh kıymak hoş karşılanmaz ve doğru sayılmaz. Bu uygulama, Türkiye'deki "*İki Bayram arasında nikâh kıyılmaz*" şeklindeki halk inancının aynısıdır. Diğer bir ifadeyle Anadolu'daki bu inanış Kırgız halk inanışlarında da aynen yer almaktadır. Bütün İslam âlemi ve Türkiye'de iki dinî bayram vardır. Şöyle bir düşündüğümüzde, iki bayram arasında olmayan gün yoktur. Diğer bir ifadeyle herhangi bir gün ya Ramazan bayramıyla kurban bayramı arasında, ya da kurban bayramı ile Ramazan bayramı arasında yer almaktadır. Dolayısıyla "*iki bayram arasında nikâh kıyılmaz*" demek, "senenin hiçbir gününde nikâh kıyılmaz" demekle aynı

anlama geleceğinden, büyük bir yanılığa düşülmüş olur. O hâlde bu inanış, dinî bir hüküm değildir. İki bayram arasında nikah kıyılmayacağı inancı, Ramazan ile kurban bayramı arasındaki iki aylık kısa zamanda sosyo-ekonomik şartların düğün yapmaya elverişli olmayacağı anlayışından kaynaklanmış olabileceği gibi, diğer taraftan dinî bayramların Cuma gününe rastlaması hâlinde, Cuma günü de Müslümanların bayram günü sayıldığı için, bayram namazı ile mecazi anlamda bayram kabul edilen Cuma namazı arasındaki telaşlanmayı önlemek amacıyla matuf olduğu şeklinde de izah edilmektedir⁷.

Kırgızlarda Ramazan gecelerini neşeli kılan bazı âdet ve gelenekler vardır. Bunlardan en önemlisi "*Caramazan*" geleneğidir.

⁶ Bk. a.g.m., *Kırgızistan 2000*, s. 15-16.

⁷ Bk. Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, (2.Baskı) Ankara 1995, s. 29-31; Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 46; Cuma gününün, Müslümanlar arasında haftalık bayram olduğu konusunda geniş bilgi için Bk. İbrahim Bayraktar, *TDV İslam Ansiklopedisi*, "*Bayram*" mad., c.5, İstanbul, 1995, s. 260-261.

Caramazan

Caramazan hem millî hem de dinî bir gelenektir. “Caramazan” sözünün nereden geldiği, hangi milletin sözü olduğu tartışılmakta bunun iki sözcükten oluştuğu üzerinde durulmaktadır. Bunlardan biri, “ey!” anlamına gelen “Ya!” nidası, diğeri ise Arapça “Ramazan” kavramıdır. Buna göre Caramazan, bu iki kelimenin birleştirilmesiyle oluşmuş bir söz olup “ey ramazan” anlamına gelmektedir.

Caramazan geleneğine göre, Ramazanın on beşinci gününden sonra gençler toplanarak at üzerinde veya yaya olarak köyü dolaşır her eve uğrarlar. Caramazan şarkısını söylerler. Bunun üzerine cömert ve zengin adamlar caramazanı söyleyen gençlere bazen koyun, at vb. verdikleri gibi çoğunlukla kurut, yağ, şeker, borsok gibi yiyecekler verirler⁸.

Orta Asya’da caramazan söylemek Kırgızlar ve onlara komşu olan Kazaklar arasında yaygındır. Daha çok Kırgızlar’ın millî bir geleneği sayılan Caramazan, sadece Ramazan ayında söylenmektedir. İrticalen söylenip o anki duruma ve konuya göre yeni şiirler üretildiği için buna “*Halk Folkloru*” da denmektedir. Caramazan önemli bir gelenek olduğu için onun bazı kuralları ve şartları mevcuttur. Buna göre,

1. Caramazan söyleyen insan, eğer reşit çağda ise oruç tutmalıdır.
2. Caramazan sevap için söylenmeli, başka herhangi bir menfaat güdülmemelidir.
3. Caramazan söyleyenler, ev sahibi ne veriyorsa onu/onları almalı daha çok ve iyi şeyler verilmesi için ısrarcı olmamalıdır. Topladıkları yiyecek ve hediyeleri kendi aralarında adilce paylaştıkları gibi yoksullara, fakirlere, yetimlere de verip onlardan dua almalıdırlar.

⁸ Bk., Üsöyün Karasayev, *Nakil Sözdör*, Bişkek 1995, s. 126.

4. Bir eve iki defa Caramazan söylenmez. Dolayısıyla eskiden olduğu gibi kendi köyünde değil de mümkün olduğu kadar komşu köylerde söylemeye çalışılmalıdır⁹.

Caramazan ırları (şiir ve şarkıları), İslam dinî Kırgızlar arasında yayılmaya başladıktan sonra ortaya çıkan folklorik bir türdür. Ramazan ayında halk, orucunu açtıktan sonra her bir eve giderek söylenen bu şarkı ve şiirlere Kırgızlar “Caramazan” adını verir. Caramazan, söylenen şiirlerin adı olduğu gibi, bu geleneğin de adıdır. Eskiden caramazanı sadece çocuklar değil büyükler ve akınlar da söylerdi. Caramazan şarkılarını, gelenek gereği şarkıcılar veya hevesli ve kabiliyetli gençler söyleyip kendi maksatlarını dile getirirler. Caramazanı başta sevap için ya da zevk ve eğlence olsun diye söyleyenler bulunduğu gibi çoğunlukla ufak tefek hediyeler ve çeşitli yiyecekler almak için söyleyenler de mevcuttur. Bunu çoğunlukla çocuklar ve gençler söyler, temel metni caramazanın maksadı yönünde olup bu şiirlerin başına din ile ilgili sözler ve sonuna da dua eklenir. Eskiden daha yaygınken günümüzde yiyecek toplamak için pek yapılmamaktadır¹⁰. Caramazanın içeriği oruç tutma, fitır sadakası verme vb. gibi dinî görevleri hatırlatmaktan ibarettir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Caramazan söyleyenlere ev sahibi, un vb. çeşitli şeyler verir. Caramazan söyleyenler bazen bununla yetinmeyip varsa evin küçük çocuğunu ya da yaşlısını överek şarkı söylemeyi uzatırlar. Ev sahibi de onları boş bırakmayıp para, mal, kalpak ve çeşitli büyük hediyeler verir¹¹.

Burada caramazan şiir ve şarkılarına örnekler vermek istiyoruz.

Assolom aleykum caramazan Esselam aleyküm, Caramazan,
On eki ayda bir kelgen orozo can Oniki ayda bir gelen ramazan can,

⁹ Bk. “Caramazan Aytkandı Bilesiz bi?”, Kırgızistan 94, Okuyalar Cıldaması, Bişkek 1993, s. 25-26.

¹⁰ Bk. Z. Bektenov- T. Bayciyev, *Kırgız Adabiyatı*, 2. baskı, Bişkek 1993, s. 59.

¹¹ Bk. Eminali Mambetkızı, “Irim-Cırım, Kaada Salttardan”, *Kırgızdar*, C.IV., Bişkek 1997, s. 579.

Orozonuz kabul bolsun bayeke can Orucunuz kabul olsun Ağabey can.
Bul orozo canı bar kaydan kelgen, Bu ramazan canı var nerden gelmiş,
Makka menen Madina caydan kelgen, Mekke ile Medine denen yerden gelmiş.

Adır adır toolordon ,
Aygır minip men keldim.
Aygır oozun tartalbay,
Uşul üyge tüş keldim.

Tepe tepe dağlardan,
Aygır binip ben geldim.
Aygır ağzını çekemeyip,
İşte bu eve düşüp geldim.

Uşul üydün üzügü,
Ak koçkordun çuudası,
Uşul üyde ceneyim,
Azırak uktap tındaçı.

İşte bu evin örtüsü,
Beyaz koçun derisi,
İşte bu evde yengeciğim,
Az uykuyla dinlenesin.

Töpödökü tört cıldız,
Batayın dep, baratat,
Bingenim caman tay ele,
Catayın dep baratat.

Tepedeki dört yıldız,
Batmak üzeredir,
Bineğim, kötü at idi,
Yatmak üzeredir.

Caramazan aytıp keldik eşiğinizge,
Kudayım uul bersin beşiğinizge

Caramazan söyleyip geldik eşiğinize,
Allah'ım oğul versin beşiğinize.

Kazan ayak kaldırayt,
Kurut alıp catatbeyim,
Kurut bolso alıp çık,
Katır kutur çıynaylı¹².

Kazan ayak kaldırır,
Kurut alır mıyım ki?
Kurut varsa alıp çık,
Katır kutur çıyneyelim.

¹² Bk. Bektenov- Bayciyev, *Kırgız Adabiyatı*, s. 59-60.

| PROF. DR. KEMAL POLAT

Assalam aleyküm catkan baylar, Esselam aleyküm yatan zenginler,
Altın menen kümüşge batkan baylar. Altın ile gümüşe batan zenginler.
Iramazan aytıp keldik, eşiginizge, Iramazan söyleyip geldik eşiginize,
Kök koçkordoy, bala bersin beşiğinizge¹³. Gök koç gibi çocuk versin beşiğinize.

Bu ve benzeri şiir ve şarkıları söyleyen gençler, yukarıda bahsettiğimiz hediyelerini alırlar. Sonunda şöyle bir dua ederler:

“Balanız Batır bolsun “Çocuğunuz kahraman olsun,
Kızınız Kanıkey olsun Kızınız Kanıkey olsun,
İlgeniniz kilem bolsun Astığınız kilim olsun,
Mingeniniz düldül bolsun. (âmin) Bindığınız düldül olsun.” (âmin)

Görüldüğü gibi bu duada çocukların kahraman olması istenmektedir.

Bu husus Kırgızlar için oldukça önemlidir. Çünkü onlara göre göçebe hayatın şartlarına dayanmak ve bağımsızlık mücadelesinde başarılı olmak, kahramanlık gerektirmektedir. Nitekim Kırgızlar, onlara benzemesi, onlardaki olağanüstü yeteneklerin kendi çocuklarına da geçebileceği dileği ve inancı ile günümüzde çocuklarına Manas, Balbay, Semetey vb. gibi Kırgız kahramanlarının adlarını koymaktadırlar. Kanıkey, Manas’ın hanımıdır. Dolayısıyla kızın Kanıkey olmasının istenmesi de anlamlıdır. Zira Kırgızlara göre en iyi evlilik örneği, Manas ile Kanıkey’in evliliğidir. Bu anlayış, Manas’ın mitolojik Kahraman olmasından kaynaklanabileceği gibi evliliğin şekliyle de alakalıdır. Çünkü Manas’ın babası, düntür giderek Kanıkey’i istemiş, başlık parası ödeyerek onu gelin etmiştir. Kırgızlara göre en mutlu aile de yine Manas ile Kanıkey’in ailesidir. Dolayısıyla günümüzde kız kaçırma ve boşanmaların arttığı gözlenen Kırgızistan’da her bir kızın, Kanıkey gibi bir evlilik yapıp mutlu bir yuva kurmasını istemek oldukça anlamlıdır. Yine kilim ve düldül fenomenleri göçebe hayatta asıl ihtiyaçlardan

¹³ Bk. *Kırgızistan 2000, (Kündör, Adamdar Okuyalardın Cılnaması)*, Bişkek 2000, s. 16-17.

olup zenginliğin de sembolüdür. Nitekim günümüzde, “*Bindiğiniz düldül olsun*” yerine “*Bindiğiniz Mercedes olsun*” diyenlere de rastlamaktayız. Çünkü geçmişte zenginliğin göstergesi at iken, günümüzde Mercedes kabul edilmektedir.

Kadir Gecesi

Bizim tespit ettiğimiz kadarıyla Orta Asya’da özellikle Kırgızistan’da kandil geceleri pek bilinmemekte dolayısıyla kutlanmamaktadır. Bunların içerisinde sadece Kadir gecesi bilinmekte buna oldukça da önem verilmektedir.

Kadir gecesi Kırgızlar için en ulu ve en kutsal gecedir¹⁴. Kadir gecesi hakkında Kırgızların bu konudaki anlayışlarını yansıtan şu bilgiler verilmektedir: “Kadir gecesi Ramazan ayı içinde bir gece olup başkalarından farklı olarak kendince bir öneme sahiptir. Çünkü Kur’an bu gecede yeryüzüne inmiş, Peygamberimiz Allah’ın kerametinin açılışını kabul etmiştir. Onun için Kadir gecesine çok büyük önem verilip Kur’an’ın hürmetine kutsal bir gece kabul edilmiştir. Ramazan ayı, insan için temizlenme, yenilenme ayıdır. İnsanın ruhi dünyasını zenginleştiren bu ayın içerisinde Kadir gecesinin hakikatine yetip onu dualarla, ibadetlerle geçiren insan, günahlarından kurtulur. Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Bin ay seksen yıla karşılık gelir. Bir başka ifadeyle insanın, ömür boyu affettiremediği günahlarını Kadir gecesinde affettirmesi mümkündür”¹⁵. Onun için bütün Kırgızlar Kadir gecesini karşılamak üzere sabırsızlıkla beklerler. Buna Kırgızlarda “*Kadir Tün Tosu*”(Kadir Gecesini karşılama) denir¹⁶.

Ramazanın 27. gecesi, Kırgızlar tarafından büyük bir merak ve hürmetle beklenir. Kadir gecesinin kutsiyeti ve önemi Kırgızlar arasında

¹⁴ Bk. Kemaluddin Karı Sadıkcın -T. Kenceev “*Kadır Tün*”, *Oş Canırığı*, 20.11.2000. s.7.

¹⁵ Bk. “*Kadır Tün*”, *Kırgızistan 2000*, s.15-16.

¹⁶ Bk. Karasayev, *Nakıl Sözdör*, s. 140.

oldukça büyük olup bu gece, iyiliğe zenginliğe açılan bir kapı olarak kabul edilir¹⁷. Kırgızların dinî inançlarına göre bu gecede Müslümanların başına bir yıllık rızıkları bölünüp verilir. Cebrâil (a.s), yere iner Allah'ın emriyle insanın bir yıllık rızıkını hesaplayıp sıralar. Kim Allah'tan iyilik isteyerek bu gece zikir edip sabahlarsa melekler onların rızıklarını bol verir, dolayısıyla Kırgızlar bu gecede rızıklarının bereketli olması için dua ederler¹⁸.

Yukarıdaki dinî inançlar yanında, Kırgızlar arasında Kadir gecesiyle ilgili bazı halk inanışları da mevcuttur. İnanişe göre Kadir Gecesinde bir melek veya Hızır uçup yeryüzüne iner. Eğer o gözükmürse ağaçlar ona selam verir. Bu melek indiğinde, bir insan rastladığı bir demire dokunursa onun altın olacağına inanılır.

Genel kanaate göre Kadir Gecesi'nde ne dilenirse Allah, onu eksiksiz verir. Bu umutla gece kutlanır. Akrabalar ve komşular toplanır, geç saatlere bazen sabaha kadar yemek yer, namaz kılar, Kur'an okur, dinî sohbet yaparlar.

38

Kadir gecesi için özel yemekler yapılır, sofralar donatılır. O gün herkes erkenden evine gelir geceye hazırlanır. Kadınlar kadir gecesinin gündüzünde öğle vakti toplanıp Kur'an okur dua eder, akşamki programı netleştirirler. Kadir gecesine erkenden hazırlık yapmak âdettir. Karasu ilçesinin Otuz Adır köyünde ziyaret ettiğimiz Patıkan Kadırahunova adlı pazarcı bir kadının, iş nedeniyle kadınların Kur'an okuma programına katılmadığı, eve erkenden gelip geceye hazırlanamadığı için Kadir gecesinin feyiz ve bereketinden faydalanamayacağını söylediğine, bunun için çok üzülüp ağladığına şahit olduk.

Görünen o ki Kırgızistan'da diğer kandil gecelerinin bilinip kutlanmadığı hâlde sadece Kadir gecesinin tanınması ve ona bu kadar önem verilmesi, onun Kur'an kaynaklı olmasındandır. Bu gece yere melek indiğinde

¹⁷Bk. Karasayev, *Nakil Sözdör*, s.140; Seyfettin Erşahin, *Kırgızlar ve İslamiyet, Göçebe Bir Türk Boyunun İslamlaşma Tarihi Üzerine Bir Deneme*, S/E/K Yayınları, Ankara, 1999, s. 90.

¹⁸ Bk. Sadıkcın "Kadir Tün", s. 7.

dokunulan şeyin altın olacağına inanılması, altının Kırgızlarda bolluk ve bereketin, zenginliğin sembolü kabul edilmesindedir. Nitekim bütün toplumlarda altın zenginliği çağrıştırmaktadır.

Dinî Bayramlar

Bayram bolluk, bereket, rahatlık, sevinç ve neşe günü demektir. Bayram günleri, milletlerin hayatında önemli bir yer tutmakta dinî ve milli bir karakter taşımaktadır. Bayramlar, aynı zamanda her milletin kültür hayatının en güzel ifadelerinden birisidir¹⁹.

Bayramlar, toplumların hayatlarında olağanüstü günlerdir. Bu günlerde yaşanan heyecanın derecesi, insanların ahlak anlayışıyla orantılı olmakta bazı toplumlarda başka zaman yapılması hoş karşılanmayan hatta suç oluşturan hareketlerin büyük bir serbestiyet içinde yapıldığı görülürken²⁰ bazı toplumlarda da önceden yapılmasında sakınca görülmeyen birtakım davranışların, özellikle dinî bayramlarda yapılması yasaklanmaktadır. Örneğin Katolik ve Protestanlarda (Paskalya'dan önceki kırk gün) arefesine rastlayan karnaval ve faşing kutlamaları, günümüzde "toplucu deşarj olma" şeklinde yorumlanan bir eğlenme çılgınlığına dönüşmüş durumdadır. Diğer taraftan Kırgızlarda "içki içme" normal günlerde yadırganmayan bir durumken, dinî bayramlar ve nevruz bayramında içki içilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Kırgızların "Nevruz" gibi milli; "Ramazan", "Kurban" gibi dinî bayramları vardır. Yaklaşık yetmiş yıldır Sovyetler Birliği'nin kutlanmasına müsaade etmediği bu bayramlar, günümüzde Kırgız Devleti tarafından da desteklenerek halk arasında birlik ve beraberliğin pekişmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bu bayramlar ekonomik olarak sıkıntılı anlara rastlarsa bile

¹⁹ Geniş bilgi için Bk. Abdurrahman Küçük, *İslam ve Günümüz Meseleleri*, Ankara 1991, s.72-83.

²⁰ Bk. Sargon Erdem, TDV İslam Ansiklopedisi, "Bayram" mad., c.5, İstanbul 1992, s.257-258.

oldukça büyük ilgi ve coşkuyla kutlanmaktadır²¹. Burada Kırgızların, Ramazan bayramı ile ilgili yaşayan gelenek ve inanışlar ele alınacaktır.

Ramazan Bayramı

Kırgızlarda Ramazan bayramı “*Orozo Ayt*”, “Büyük bayram” diye adlandırılır ve ileride bahsedileceği gibi ata ruhları ile ilgili uygulamalardan dolayı ölümlerin/ölenlerin bayramı olarak kabul edilir. Ayrıca atalar bayramı, atalar günü, atalardan kalan kutsal gün olarak da telakki edilir²². Yine Kırgızların dinî inançlarına göre Ramazan ayında ağzı, gözü, dili, ve eli ile oruç tutanlara Allah (cc) bu bayramı hediye etmiştir. Bu bayramı hediye etmesi O’nun oruç tutan kullarından razı olduğunun işaretidir²³. Ramazan bayramında herkes normal günlere göre daha temiz ve nispeten yeni elbiselerini giyer. Gelinler ve kızlar evlerin önünü, bahçe ve yolları süpürür, erkekler yanlarına erkek çocuklarını da alarak bayram namazına gider.

40

Namazdan sonra herkes tanış, dost ve komşularını evine davet eder, zengin sofralarda ağırirlarlar. Yemekten sonra Kur’an okunarak ölen anne baba ve akrabaların ruhuna bağışlanır²⁴. Bayram namazından sonra genelde mezarlıklar ziyaret edilir. Orada Kur’an okunup dua edilir, mezarlar temizlenerek evlere dönülür. Bayram günü özellikle daha bir yakını vefat edenlerin evleri ziyaret edilir, pata kılınır (dua edilir). Buralarda kesilen koyunun etinden ve pilavından yenir. Ramazan bayramı bu yönüyle matem havası taşıdığı için “*matem ayt*” veya yukarıda işaret edildiği gibi “*ölüler bayramı*” olarak da adlandırılır. Bunun dışında komşu ve akraba ziyaretlerine gidilir. Bu ziyaretlerde imkânlar ve yakınlık ölçülerine göre çeşitli hediyeler verilir²⁵.

²¹ Bk. Balbay Alaguşov, *Eldik Mayramdar*, Bişkek, 1993, s. 4.

²² Bk. Kymyz, *Computers, Custom, Other Writings*, Bişkek 1995, s. 52.

²³ Bk. “Kadır Tun”, *Kırgızistan 2000*, s. 15-16.

²⁴ Bk. Alaguşov, *Eldik Mayramdar*, s. 35.

²⁵ Bk. Erdem, *Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 248.

Bayram günü evlerde en güzel Kırgız yemekleri yapılır, misafirlere ikram edilir. Akşam olunca çocuklar da dâhil olmak üzere bütün fertler toplanır. Cin, şeytan ve kötü ruhlardan korunmak için tütsü yakılır. Sonra da dua edilir.²⁶ Kırgızlar, Ramazan bayramının birinci günü, geçmişlerinin ruhlarının kendilerini ziyaret ettiklerine inanırlar. Bu nedenle Ramazan bayramının birinci gününde geçmişlerinin ruhları için Kur'an okutup "borsok" adı verilen, yağda kızartılmış küçük ekmek parçalarını halka dağıtırlar.²⁷ Borsok yapmak üzere tavaya yağ koyarken "ölmüşlerimizin ruhuna" derler. Kırgızların inanışına göre bayram günü eve gelen ölü ruhları, yaşayanlardan dua bekler. Eğer onları hatırlayıp Kur'an okutulmazsa razı olmadan giderler anlayışı yaygındır.²⁸ Onun için yukarıda da ifade ettiğimiz gibi arefe ve bayram günleri ruhlara bağışlanarak Kur'an okutulur.

Ramazan bayramı çok derin ve temiz duygularla kutlanır, çocuklara bayramlık elbiseler alınır. Komşular birbirlerine ekmek, pilav ve borsok getirip ziyaret ederler. Bütün dargınlar barışır, hastalar ziyaret edilir. İki gün önce her taraf temizlenir. Çünkü temizlenmeyen evi "ata ruhları"nın ziyaret etmeyeceğine, ancak evler temiz olursa onların ziyarete geleceğine inanılır.

Bir yakını vefat edenler, Ramazan bayramı gelince muhakkak bir koyun kesip yukarıda bahsedildiği şekilde ziyarete gelenlere ikram ederler.

Görüldüğü gibi Kırgız Türklerinde Ramazan bayramı atalar kültü ile ilişkilendirilmiş; Ramazanın bitişi, bayram kutlaması yanında ataların anılması ve ata ruhlarını memnun etme gayreti olarak uygulama alanı bulmuştur. Bu günde yenilen yemekler, ataların ruhuna hasredilmiş görünmektedir. Ayrıca Ramazan bayramı, bir yakını vefat eden insanlara yeniden başsağlığı verme ve onların acılarını paylaşma gibi fonksiyon da icra etmektedir. Bu yönüyle Türkiye'deki ilk bayram anlayışına benzerlik arz

²⁶ Bk. Erdem, *Kırgız Türkleri*, s. 249.

²⁷ Bk. Karasayev, *Nakil Sözdör*, s. 91.

²⁸ Bk. Alagışov, *Eldik Mayramdar*, s. 34; Börü Kenensarin "Kırgızdın Eski Mayramdari", *Kırgızdar*, Ed. Keneş Cusupov, c.1, Bişkek 1993, s. 616-617.

etmektedir. Bilindiği gibi Anadolu’da “*ilk bayram anlayışı*” vardır. Buna göre bir yakını vefat eden aileler için, ölüm olayından sonraki bayram “*ilk bayram*” olarak adlandırılır ve diğer bayramlara göre oldukça sönük, hatta matem içerisinde geçer. Bütün tanıdıklar, “*ilk bayram*”ı olan eve ziyarete giderler. Bu uygulamada büyük küçük farkı aranmaz. Bu ziyaretler, bayramlaşmadan daha çok taziye vermek içindir. Böylece bir taraftan yakını vefat edenin üzüntüsü giderilmeye çalışılırken diğer taraftan da âdeta yeni cenaze çıkmış gibi bir durum oluşmakta, küllenmiş acılar tazelenmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de de günümüzde bütün canlılığıyla devam ettirilen bu uygulama, eski Türk inanışlarının kalıntısıdır.

Ramazan ve Kurban Bayramı Arasındaki Farklı ve Ortak Unsurlar

42

Kırgızlarda kurban bayramıyla Ramazan bayramı arasında âdet ve inanışlar açısından bazı farklılıklar söz konusudur. Bu farkları şöyle sıralamak mümkündür:

Ramazan bayramında, söz konusu bayram sofrasında ikram edilen yiyeceklerden verilirse alıp gitmek doğru olmaz. Ancak kurban bayramında sofradaki yiyeceklerden verildiğinde kesinlikle almak şarttır. Hatta teklif beklemeden sofradaki yiyeceklerden alıp gidilebilir.

Ramazan bayramında bayrama has özel bir elbise giyilmez. Ancak kurban bayramında elbiselerin hiç olmazsa birisi yeni olmalıdır. Bu, Hz. Peygamber’in çocukları sevindirme âdetinden kalmıştır. Eğer yeni elbiseye gücü yetmiyorsa özellikle çocukların serçe parmağına yeni bir kumaştan küçük bir bez parçası bağlanır. Bu uygulamayla çocukları sevindirmenin yanında, ailenin maddi durumunun pek de iyi olmadığı, dolayısıyla çocuklarına bayramlık alamadıkları mesajı verilir. Dolayısıyla bunu gören zenginler, ellerini öpen bu çocuklara bol miktarda para verir veya onlara bayramlık elbise veya herhangi bir hediye alırlar. Böylece onlar da

sevindirilmiş olur. Bunun hem sevap hem de toplumda dayanışma ve kardeşlik duygularını geliştiren güzel bir davranış olduğu vurgulanır.

Ramazan bayramında ölümler için Kur'an okumak ve eşe dosta, misafirlere ikram için bir koyun kesmek gerekir. Diğer bir ifadeyle Ramazan bayramında kesilen koyun "ölüler için", kurban bayramında kesilenler ise "Allah için" kurban sayılır.

Ramazan bayramı gününe farkında olmadan evde kirli çamaşır, bulaşık kap kaşık vb. kalırsa, "Ramazanın şırası kaldı" denerek normal karşılanır. Ancak kurban bayramına kesinlikle kirli bir şey kalmamalıdır. Bu durum kalbin temizliği, bayramın sevinci ve kurbanın kabulü için şart sayılır.

Ramazan bayramında bayram namazından önce su içilir. Bu fenomen orucun tamamlandığını belirtir. Kurban bayramında ise namaza kadar bir şey yenip içilmez.

Kurban bayramında kız-gelinlerin selkinçek (salıncak) oynaması geleneği Ramazan bayramında yoktur.

Ramazan bayramı, "büyük bayram" ve "ölülerin bayramı" diye kabul edilirken; kurban bayramı ise "küçük bayram" ve "dirilerin bayramı" diye telakki edilir. Bu anlayışın temel esprisi kanaatimizce şudur: Ramazan ayı kutsal üç aylar içerisinde ve Allah'a ait hususi bir ay olarak kabul edilir. Yani bu ayda insanlar, manen Allah'a yaklaşma şansına daha fazla sahiptirler. Dolayısıyla manen arınan bu insanlar, Ramazan bayramında, yakınlarını kaybetmenin üzüntüsü ile Ramazan'ın bu manevi hazzını tadamayan kardeşlerini ziyarete gitmekle, bu manevi havayı onlara ve ölümlerin ruhlarına da yansıtma şansına sahip olduklarına inanırlar. Dolayısıyla yakınları vefat eden kişileri ve ölü ruhlarını memnun ederler. Oysa kurban bayramı, manevi yönü yanında sosyal yönü de ağır basan ve fakirlerin sevindirildiği bir bayramdır.

İki bayram arasında bu gibi farklar olmakla birlikte, bayramlar arasında ortak unsurlar da mevcuttur. Buna göre iki bayramda da sabah

erkenden kalkılır, abdest alınır, “assolom aleykum” denerek dış kapı ve bahçe kapısı açılır. Buralara su serpilir ve temizlenir. Etrafa tütsü yapılır. Evde dastarkon (yer sofrası) hazırlanır, eve güzel kokular salınır. Bayram günleri asla içki içilmez.

Bayram namazlarından sonra imama (moldoya) “*namaz hakkı*” adıyla para verilir. Bu uygulama Kırgızistan’da imamların konumu ile alakalı bir husustur. Çünkü buradaki kanuni düzenlemelere göre; imamların maaşları devlet tarafından verilmemekte, eskiden Türkiye’de olduğu gibi halktan toplanan paralarla temin edilmektedir. Bağımsızlık sonrası birçok konuda yeni düzenlemelere gitmek isteyen ve model arayan Kırgız yönetimi, din eğitimi ve dinî kurumların işleyişi hususunda da yeni arayışlar içinde olup hangi ülkeyi ve hangi modeli örnek alacağını tartışmaktadır. Bu konu ile ilgili, 2000 yılının mayıs ayında katıldığımız bir tartışmada- ki devlet yetkilileri de bulunmaktaydı- camilerle ilgili düzenlemelerde Türkiye’nin örnek alınabileceği ve imamların maaşlarının devlet tarafından verilebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca bundan sonraki görevlendirmelerde Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi²⁹ mezunlarına öncelik tanınması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü birçok konuda yetersiz oldukları gözden kaçmayan Medrese mezunu eski imamlara göre hâliyle İlahiyat Fakültesi mezunları dinî bilgi ve kültür bakımından daha donanımlı ve yeterli görülmektedir.

Namaza başlarken “*Sappan sappan sâp*” diye üç kere söylenir. Bu tabir “Safa gelin, safa durun” anlamında olup bayram namazının başladığını bildirir. Bilindiği gibi bayram namazından önce ezan okunmadığı için, bu uygulama ezanın fonksiyonunu icra etmektedir.

Ramazan günlerinde doğan çocuklara Roza, Orozbek vb. adlar konurken Kadir gecesinde doğanlara Kadır, Abdikadır; bayram günlerinde

²⁹ Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1993 yılında Ankara Üniversitesi ile Oş Devlet Üniversitesi arasındaki bir kültür anlaşması gereği Kırgızistan’ın Oş vilayetinde açılmış olup giderleri Türkiye Diyanet Vakfı tarafından karşılanmaktadır. Geniş bilgi için Bk. Erdem, *Kırgız Türkleri*, s. 89-90.

doğan çocuklara ise Bayram, Bayrambek, Aytırza, Bayramgöl vb. adlar konur.

Bayram namazlarından sonra komşular birbirlerini davet eder. Davete gidenler yemek yer, sofrada Kur'an okunarak Hz. Peygamber'e, ölen ebeveyn ve akrabalara bağışlanır. Bazı yerlerde ölünün yıllığı³⁰ Ramazana ve arefe günlerine rastlarsa bayram günlerine alınır. Ölünün yıllığı töreni Ramazan bayramı günü yapılır.

Sonuç

Sonuç olarak diyebiliriz ki dinî günler ile dinî ve milli karakter taşıyan bayramların, toplumların hayatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Kırgızlar dinî gün ve bayramlarını günümüzde büyük bir coşku ve samimiyet içinde kutlamaktadırlar. Araştırmamız göstermiştir ki gerek Sovyet öncesi dönemde hayat şartları gereği, gerekse Sovyet dönemindeki baskı ve yasaklamalar nedeniyle din eğitimi alma imkânı bulamayan Kırgızlar, buna rağmen dinî günler ve bayramlarla ilgili bilgilerden tamamen yoksun değillerdir. Kulaktan dolma bilgilerle de olsa yine de bir dinî bilgi birikimine sahiptirler. Bu dinî birikimlerini gelenekleriyle birleştirerek dinî gün ve bayramlarını günümüze kadar yaşatmışlardır. Diğer bir ifadeyle, Kırgızlarda birçok konuda olduğu gibi ramazan bayramı ve arefe günleriyle ilgili kutlamalarda da eski Türk dinî inanışlarının izleri görülmektedir. Arefe ve bayram günlerinde Ata ruhlarının evi ziyaret edeceğine dair inanışlar, özellikle Ramazan bayramının “*Ata ruhlarını anma*” şeklinde geçmesi ve “*ölülerin bayramı*” olarak adlandırılması bunun delilidir. Dolayısıyla Müslüman olmalarına rağmen,

³⁰ Kırgızlarda definden sonra ölünün üçü, yedisi, kırkı ve yıllığı gibi belli günleri vardır. Ölen kişinin yıllığı ölümünden bir yıl sonra yapılan törendir. Bunda başta at olmak üzere inek, koyun vb. kesilerek gelenlere ikram edilir. Kur'an okunup dua edilerek ölünün ruhuna bağışlanır. Ölünün yıllık töreniyle beraber kadınların yas tutması da sona erer ve yasaklar kalkarak hayat normale döner. Bu konuda geniş bilgi için Beşikten Mezara Kırgız Türklere'nde Gelenek ve İnanışlar, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2005) adlı eserimize bakılabilir (K. Polat).

| PROF. DR. KEMAL POLAT

Orta Asya Türk toplulukları içinde, İslam öncesi geleneksel Türk dinî inanışlarını en çok yaşatan toplumun Kırgızlar olduğu söylenebilir.

Conclusion

All in all, it could be said that holly days and festivals with a religious and national character have a prominent role in the life of societies. The Kyrgyz celebrate their holly days and festivals with great enthusiasm and sincerity today. Our research has shown that although the Kyrgyz were not able to get a religious education due to the living conditions of the pre-Soviet period and Soviet-era repressions and prohibitions, are not totally deprived of information about the holy days and festivals. They still have hearsay religious knowledge. By combining this knowledge with their traditions, they lived their holy days and festivals up to this day. In other words, we can see the traces of old Turkish religious beliefs in the celebrations related to the Ramadan Festival and eves as well as many other issues. Beliefs about their ancestors to pay a visit to their homes on eves and festival days, especially celebrating the Ramadan Festival as “commemoration of ancestral spirits” and its being called “day of the dead” are all evidence for this. Henceforth, it could be said that despite being Muslim, The Kyrgyz, are a community in which Traditional Pre-Islamic Turkish Religious beliefs are cherished most among other Central Asia Turkish communities.

KAYNAKÇA

- Akmataliyev, Amantur Seydaliuulu, Kırgızdın Köönörbös Döölöttörü, Şam Basması, Bişkek 2000.
- Alağuşov, Balbay, Eldik Mayramdar, Bişkek, 1993.
- Aras, M. Özgü, TDV İslam Ansiklopedisi, “Arefe” mad. c. 3, İstanbul, 1991.
- Bayraktar, İbrahim, *TDV İslam Ansiklopedisi*, “Bayram” mad., c. 5, İstanbul 1992.
- Bektenov, Z.-T. Bayciyev, Kırgız Adabiyatı, 2. baskı, Bişkek 1993.
- Birmin Kırgız Elinin Makal-lakeptarı, Bişkek 2000.
- “caramazan Aytkanı Bilesiz bi?”, Kırgızistan 94, Okuyalar Cıdaması, Bişkek 1993.
- Erdem, Mustafa, “Kırgızistan’da Dinî Hayat”, Türk Yurdu, Kasım 2001, c. 21, sayı 11.
- Erdem, Mustafa, Kırgız Türkleri, Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Ankara, 2000.
- Erdem, Sargon, TDV İslam Ansiklopedisi, “Bayram” mad., c.5, İstanbul 1992
- Erşahin, Seyfettin, Kırgızlar ve İslamiyet, Göçebe bir Türk Boyunun İslamlaşma Tarihi Üzerine Bir Deneme, S/E/K Yayınları, Ankara 1999.
- Erşahin, Seyfettin, Türkistan’da İslam ve Müslümanlar (Sovyet Dönemi), İlahiyat Vakfı yayınları, Ankara 1998.
- Esengeldiyev, S., Uluttuk Cana Dinî Traditsiyalar Cönündö Frunze, 1969.
- “Kadır Tün”, Kırgızistan 2000, (Kündör, Adamdar Okuyalardı Cılınması), Bişkek 2000.
- Kalafat, Yaşar, İslâmiyet ve Türk Halk İnançları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Kalafat, Yaşar, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, (2.Baskı) Ankara 1995.
- Karasayev, Üsöyün, Nakıl Sözdör, Bişkek 1995.
- Kenensarin, Börü, “Kırgızdın Eski Mayramdarı”, Kırgızdar, Ed. Keneş Cusupov, c.1, Bişkek 1993, s. 616-617.

| PROF. DR. KEMAL POLAT

Kymyz, Computers, Custom, Other Writings, Bişkek 1995.

Mambetkızı, Eminali, “İrım-Cırım, Kaada Salttardan”, Kırgızdar, c. 4. Bişkek 1997, s. 570-580.

“Orozo Ayt, Ramazan Ayı- Künöödön Tazalanuu Ayı”, Kırgızistan 2000, (Kündör, Adamdar okuyalardın cılınması), Bişkek 2000.

Özkan, Ali Rafet , “Geleneksel Türk Dinî ve Nevruz”, İlk yaz Bayramı Nevruz Bildirileri, Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları: 6, Erzurum 1998.

Polat, K., Beşikten Mezara Kırgız Türkleri’nde Gelenek ve İnanışlar, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2005.

Polat, Kemal, “Kırgız Türklerinin Günlük Hayatında Gelenekler ve Halk İnanışları”, Türkler, c.19, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Polat, K., “Kırgızistan’da Dinî Günler ve Bayramlar”, Dinî Araştırmalar, Cilt: 5, Sayı: 14, s.169-182, Ankara 2002.

48

Sadıkcan, Kemaluddin Karı-T. Kenceev, “Kadır Tün”, Oş Canırığı, 20.11.2000.

